

РОЗДІЛ 1. ТВОРЧИЙ ПІДХІД ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЯК ПЕРЕДУМОВА ОСОБИСТІСНОГО ЗРОСТАННЯ ДИТИНИ

АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «ДІАЛОГІЧНЕ МОВЛЕННЯ»: ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

Марина Бондарчук, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Катерина Крутій, доктор педагогічних наук, професор кафедри дошкільної освіти
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

ANALYSIS OF THE CONCEPT OF «DIALOGUE SPEECH»: LINGUISTIC ASPECT

Maryna Bondarchuk, master's student

Kateryna Krutii, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of
Preschool Education Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

***Анотація.** В статті подано аналіз поняття «діалогічне мовлення», схарактеризовано лінгвістичні аспекти визначення поняття «діалогічне мовлення». Автор статті зазначає, що безпосередність та персоналізованість діалогічного мовлення, виступають провідними властивостями діалогічного мовлення та окреслюють способи передачі інформації паралінгвістичними засобами під час діалогу.*

***Ключові слова:** діалог, діалогічне мовлення, лінгвістичний підхід.*

***Abstract.** The article analyses the concept of «dialogic speech», and the linguistic aspects of the definition of «dialogic speech» are scattered. The author of the article notes that immediacy and personalisation of dialogic speech are the leading properties of dialogic speech and outline the ways of information transmission by paralinguistic means during a dialogue.*

***Key words:** dialogue, dialogic speech, linguistic approach.*

Ефективна взаємодія суб'єктів у просторі соціуму не може відбуватись без комунікації. Обмін думками, ідеями, враженнями під час взаємодії визначають зміст діалогу, діалогічного мовлення. Розглянуті наукові доробки І. Борецько, А. Загнітко, Т. Кравченко, С. Куранової, Н. Скрипник, І. Хом'як та ін. вказують на те, що діалогічне мовлення є формою мовленнєвого спілкування суб'єктів з окресленої теми. В означених наукових доробках досить широко представлено різноаспектні дослідження діалогічного мовлення, що розглядають структуру, мовні засоби діалогу, стратегії поведінки учасників діалогу. Відтак, надамо визначення понять «діалог» та «діалогічне мовлення».

Слово діалог походить від грецького слова «dialogos» і складається з двох частин: префікса «dia» – крізь, через і кореня «logos» – слово, значення, мова. Великий тлумачний словник української мови подає таке визначення поняття «діалог» – це форма усної мовленнєвої комунікації, що являє собою спілкування двох суб'єктів за допомогою мовлення. Це процес взаємного спілкування, коли репліка змінюється відповідною фразою і відбувається постійна зміна ролей [2, с. 117]. На думку І. Борецько та Т. Кравченко, діалог – не тільки форма зв'язного мовлення, але й різновид мовленнєвої поведінки [1, с. 40]. Для діалогу властиве реплікування: говоріння одного співрозмовника чергується з говоріння іншого (або інших), це чергування відбувається або в порядку зміни (один «завершив», інший «починає» тощо), або в порядку переривання, особливо під час збудженого емоційного стану мовця.

Словник-довідник з дошкільної освіти визначає поняття «діалогічне мовлення» як одну з форм мовлення, за якої кожне висловлювання прямо адресовано співрозмовнику та виявляється обмеженим безпосередньою тематикою розмови, що схарактеризовується відносною стислістю окремих висловлювань та відносною простотою їхньої синтаксичної побудови [3, с. 57].

Психологічний словник найсучасніших термінів визначає діалогічне мовлення як первинну за походженням форму мовлення, що виникає під час безпосереднього спілкування двох або декількох співрозмовників і виявляється переважно у вигляді обміну репліками [7, с. 178]. Словник іншомовних слів формулює поняття «діалогічне мовлення» у якості системи реплік (окремих висловлювань), що складається з ланцюга послідовних мовленнєвих реакцій [9, с. 214].

Лінгвістичний підхід (Ф. Бацевич, С. Куранова, А. Загнітко та інші) визначає діалогічне мовлення як структурну одиницю діалогу. У лінгвістиці існує поняття «діалогічна єдність» – особливий вид зв'язку сусідніх реплік у діалозі. «Реплікування» – характерна риса діалогу. Репліка розглядається як першоелемент діалогу.

Діалогічне мовлення досліджується в лінгвістиці в контексті розмовного мовлення. Притаманні розмовному мовленню безпосередність та персоналізованість спілкування, виступають провідними властивостями діалогічного мовлення та окреслюють способи передачі інформації паралінгвістичними засобами під час діалогу. Український лінгвіст А. Загнітко вважає, що діалогічне мовлення складається із взаємних спонтанних реакцій двох індивідів, що спілкуються між собою та є обумовленими конкретною ситуацією або висловлюваннями співрозмовника [4, с. 76].

С. Куранов визначає діалогічне мовлення з погляду специфіки мови як особливу, функціонально-стилістичну форму мовленнєвого спілкування, якій властиві: наявність двох або кількох учасників, що обмінюються висловлюваннями; пришвидшений темп мовлення; стислість реплік; лаконічність та еліптичність побудов у середині реплік» [6, с. 42]. Н. Скрипник та І. Хом'я розглядають діалогічне мовлення як одну з форм мовлення, під час виникнення якої кожне висловлення прямо адресоване співрозмовнику виявляється обмеженим безпосередньою тематикою розмови [8, с. 89]. Т. Хома схарактеризовує діалогічне мовлення як поєднання усних висловлювань, що послідовно породжуються двома або більше співрозмовниками в безпосередньому акті спілкування, що окреслюються ситуацією та особистісними намірами мовців [10, с. 174]. Отже, у лінгвістичних наукових джерелах діалогічне мовлення визначається як форма мовленнєвого спілкування у вигляді висловлювань двох і більше співрозмовників.

Особливість діалогу як форми зв'язного мовлення полягає є чергуванні говоріння одного співрозмовника із слуханням і подальшим говорінням іншого. Важливо, що в діалозі співрозмовники завжди знають, про що йдеться, і не потребують розгортання думки та висловлювання. Діалогічне мовлення відбувається в конкретній ситуації і супроводжується жестами, мімікою, інтонацією. Звідси й мовленнєве оформлення діалогу. Мовлення співрозмовників під час діалогу може бути неповним, скороченим, іноді фрагментованим. Для діалогу є властивою розмовна лексика і фразеологія; стислість, недомовленість, уривчастість; прості та складні безсполучникові речення; короткочасне попереднє обмірковування. Зв'язність діалогу забезпечується двома співрозмовниками [1, с. 41].

До основних лінгвістичних особливостей діалогу належать: велика кількість запитальних і спонукальних речень серед стимулювальних реплік, наявність повторів і перепитувань у репліках, що відображають реакцію того, до кого було звернене мовлення, їхня синтаксична неповнота, що компенсується за рахунок попереднього висловлювання. Наприклад, запитальні репліки: «А я звідки знаю?», «Звідки мені знати?», «А я знаю?», «Чому я знаю?» – еквівалентні негативній відповіді – «Я не знаю». Для діалогічного мовлення типовим є змістовний (запитання/відповідь, згода/заперечення) і конструктивний зв'язок реплік. Діалогічне мовлення передбачає не тільки наявність адресата й адресанта, формальну та змістовну єдність реплік, а й конститутивний момент – формування мовного складу висловлення адресанта під впливом адресата.

Мета учасників спілкування під час утворення діалогу є спільною. Це обмін інформацією у формі висловлювання з використанням певного «мовного коду». Злагожденість діалогу забезпечують два співрозмовники. Їм важливо знати мету спілкування.

Діалогічне мовлення може бути як ситуативним, так і контекстним. Так, діалог відбувається в конкретній ситуації, а мова мовця супроводжується жестами, мімікою та інтонацією[10, с. 175]. Він характеризується розмовною лексикою та фразеологією, неповними простими та складними реченнями, коротким попереднім обмірковуванням, мовленнєвими стереотипами та спілкуванням за допомогою виразів, які часто вживаються в конкретних повсякденних ситуаціях. Отже, ситуативне мовлення пов'язане з конкретною наочною ситуацією і не відображає повністю змісту думки в мовленнєвих формах. Воно зрозуміле тільки за умови врахування тієї ситуації, про яку розповідається. В контекстному мовленні на відміну від ситуативного його зміст зрозумілий із самого контексту. Складність контекстного мовлення полягає в тому, що тут потрібна побудова висловлювання без врахування конкретної ситуації, з опорою тільки на мовні засоби.

Отже, поняття «діалогічне мовлення» вживається у декількох значеннях, а саме: продукт мовленнєвої діяльності особи у вигляді висловлювання; первинна природна форма мовленнєвого спілкування; мовленнєва діяльність суб'єкта. В діалозі співрозмовники завжди знають, про що йдеться, і не потребують розгортання думки та висловлювання. Діалогічне мовлення відбувається в конкретній ситуації і супроводжується жестами, мімікою, інтонацією.

Список використаних джерел

1. Брецько І. І., Кравченко Т. М. Діалогічне мовлення – основа для розвитку здібностей міжособистісного спілкування. *International scientific journal*. 2016. № 1. С. 39-42.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 170 000. / авт. і голов. ред. В. Т. Бусел. Ірпінь: Перун, 2004. 1425 с.
3. Дошкільна освіта: словник-довідник: понад 1000 термінів, понять та назв / упор. К. Л. Крутій, О. О. Фунтікова. Запоріжжя: ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2010. 324 с.
4. Загнітко А. П. Сучасні лінгвістичні теорії монографія. Донецьк: ДонНУ, 2006. 338 с.
5. Крутій К. Л., Деснова І. С., Блашкова О. М. Особливості засвоєння дитиною дошкільного віку основних закономірностей граматичної будови рідної мови. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2022. 2022. №8(346) Ч.1), 16-28. URL: [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2021-8\(346\)-1-16-28](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2021-8(346)-1-16-28)
6. Куранова С. І. Основи психолінгвістики: навч. посіб. Київ: ВЦ «Академія», 2012. 208 с.
7. Психологічний словник найсучасніших термінів. Харків: Прапор, 2009. 672 с.
8. Скрипник Н. І., Хом'як І. М. Лінгвофілософські засади концептуалізації поняття «мовлення». *Publishing House «Baltija Publishing»*. № 4. 2021. С. 89-102.
9. Словник іншомовних слів / укл. С. М. Морозов, Л. М. Шкаралупа. Київ: Наукова думка, 2000. 680 с.
10. Хома Т. Поняття мови, мовлення та культури мовлення у науково-лінгвістичній літературі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2011. № 20. 173-175.
11. Kruty K. Chorna H. Samsonova J. Kurinna A. Sorochynska O. & Desnova I. (2022). Genesis of Grammatical Structure of a Preschool Child Language / *Revista Românească pentru Educație Multidimensională* Volume 14, Issue Sup1, P. 495-528. URL: <https://doi.org/10.18662/rrem/14.1Sup1/563>